

BO'LAJAK LOGOPEDLARNING METODIK KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Bozorov Otabek Yo'lchi o'g'li

Toshkent davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogika oliy o'quv yurtlarida bo'lajak logopedlarning metodik kompetentligini shakllantirish uchun pedagogik jarayonni tashkillashtirish, ish tamoyil va metodlarini saralash, talabalarni nazorat qilish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Tayanch so'zlar: metodik kompetentlik, bo'lajak logopedlar, o'qitishning faollashtiruvchi metodlari.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЛОГОПЕДОВ

Бозоров Отабек Ёлчи угли

преподаватель Ташкентского государственного педагогического университета.

Аннотация. В данной статье представлены рекомендации по организации педагогического процесса, определению принципов и методов работы, руководству студентов по развитию методических навыков будущих логопедов педагогических вузов.

Ключевые слова: методическая компетентность, будущие логопеды, активизирующие методы обучения.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE SPEECH THERAPISTS

Bozorov Otabek Yolchi o'g'li

teacher of Tashkent State Pedagogical University

Annotation. This article presents recommendations for organizing the pedagogical process, defining principles and methods of work, and guiding students in developing the methodological skills of future speech therapists at pedagogical universities.

Key words: methodical competence, future speech therapists, activating methods of teaching.

O'z kasbining etuk mutaxassisi bo'lish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar bilan talabalarni qurollantirish universitet oldida turgan ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi, lekin shu o'rinda talabaning shaxs sifatida shakllanishini ham unutmashimiz lozim. V.A.Slastenin [1] ta'kidlashicha, o'z kasbining mohir ustasi bo'lib etishish, uning shaxsiy-kasbiy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Pedagoglarni etishtirib chiqaruvchi oliy ta'lim muassasalarida katta hajmdagi o'quv materialini o'zlashtirish talab etiladi. Bu esa talabalarda bilimlarni saralash, ularni integratsiyalashni murakkablashtiradi. Shuning uchun ham o'qitish davomida auditoriya mashg'ulotlarida talabalarni faollashtiruvchi, bilimlarni yaxlit qo'llashga o'rgatuvchi metod va tamoyillardan foydalanish zaruriyati tug'iladi. Pedagogika oliygohlari faoliyatini tashkil qilishdagi o'ziga xoslik o'qitishning barcha bosqichlarida buni amalga oshirishga imkon beradi.

Maxsus pedagoglar ishining murakkabligi va ko'p yondashuvligi (tibbiy, pedagogik, psixologik) mutaxassisning lavozim majburiyatlarini ham oshiradi hamda uning malaka talablariga quyidagicha o'ziga xos tus beradi:

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni saralash, tashxislash, olib boriladigan korreksion ishlarni rejalashtirish va tashkil etish;
- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni hayotga, jamiyatga moslashishiga ko'maklashish;
- ota-onalar (vasiyalar) va ta'lim ishtirokchilari bilan maslahat va hamkorlik ishlari tashkil etish;
- alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalarga nisbatan insonparvar munosabatda bo'lish, maxsus pedagogik bilimlarni targ'ibotini amalga oshirish hamda boshqalar aks ettiriladi. Tor doiradagi mutaxassis-maxsus pedagoglardan biri bu logoped bo'lib, u bevosita nutq kamchiliklariga ega bo'lgan bolalardagi nuqsonlarni tuzatish, bartaraf etish, bilinmaydigan darajaga keltirish bilan shug'ullanadi. Y.V.Koltakova, I.M. Yakovlevalarning tadqiqot ishlarida maxsus pedagog - logopedning kasbiy xususiyatlari kompetentlik nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Y.V.Koltakova logopedning malaka talabida uning o'ziga xos kasbiy,

psixologik va shaxsiy hususiyatlari, shuningdek, maxsus kompetensiyalarini ham ajratib ko'rsatadi, hamda "kasbiy faoliyat bilan bevosita bog'liq bo'lgan orttirilgan kompetensiyalarga tashxis qo'yish, prognostik, korreksion pedagogik va maslahat berish kompetensiyalari kiradi"[4] deya ta'kidlaydi. Muallif logopedning kompetentligi tarkibida "nutq kamchiliklariga ega bolalarni o'qitish va tarbiyalash usuli va metodlarini egallash va bilish" sifatida belgilanadigan metodik kompetentlikni ajratadi[5]. "Logopedning metodik faoliyati faoliyatning barcha turlarida zarur bo'lgan komponent hisoblanadi va mazkur faoliyat quyidagi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi: aniq maqsadga qaratilganlik, loyihalash, rejalash, amalga oshirish, o'quv jarayonini diagnostikasi, o'qitish natijalarini ongli to'g'rilab turish"[5]

Ta'lim olish jarayoni ta'lim oluvchining qanday vazifa bajarishi bilan bog'liq bo'lgan muayyan hatti-harakatlaridan shakllanadi. Bular sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

bilimlarni faqatgina professor-o'qituvchilardan qabul qilish va uni tushunishdagi qiyinchiliklar;
asosiy bilimlarni professor-o'qituvchilardan qabul qilish va ular asosida qo'shimcha bilimlarni izlash va o'zlashtirish ;

bilimlarni mustaqil izlash va o'zlashtirish.

Dastlabki vaziyatda talaba professor-o'qituvchining ta'siri ostida shakllanuvchi ob'ekt bo'lib qoladi. Bunda o'qitish o'qituvchi tomonidan beriladigan turli metodlar asosida (bilim berish, tushuntirish, namoyish qilish va talabaning ma'lum xatti-harakatlariga talablar qo'yish asosida) tayyor axborot, tayyor bilimlar va malakalarning bayoni yotadi. Ta'lim olish taqlid qilishdan, aynan takrorlangan yoki ma'noviy idrok qilishdan, takrorlashdan, reproduktiv eslashdan, namunalar va qoidalarga oid mashqlardan iborat bo'ladi.

Keyingi vaziyatda professor-o'qituvchi talabalarning fe'l-atvoriga tashqi ta'sir ko'rsatish orqali o'quv faoliyatini tashkil etadi. Bu jarayonda avvalambor, talabalarning qiziqishlarini o'rganish lozim, shundan so'ng olingan natijalar asosida talabaga kerakli axborotlar uning qiziqishlariga monand tanlanadi va qo'llaniladi. O'quv faoliyatini tashkil etishda muammoli vaziyat, case-study, assessment, baxs-munozara, debat, hamkorlikda ishlash metodlarini qo'llash orqali bo'lajak o'qituvchilarni o'qishga, o'rganishga, bilim olishga, o'zlashtirishga rag'batlantiriladi, yo'naltiriladi. Auditoriya mashg'ulotlari bo'lajak logopedlarning turli pedagogik muammolarni hal etish va natijalarni tahlil qilish, mashqlar va xatolar, turli vaziyatlarni modellashtirish va unda harakatlanish, bilimlarni saralash va tatbiq etish kabi amallardan tashkil topadi.

Uchinchi vaziyatda bo'lajak logoped o'z xohish-istaklari, maqsadlari, qarashlari, e'tiqodi asosida harakatlanadigan sub'ekt sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu vaziyat mustaqil ta'lim olishni, o'qishni, o'rganishni tavsiflab ketadi, ya'ni dasturni o'zlashtirish uchun yo'nalish olish, topshiriqlarni tanlash, bilim manbalarini izlash, o'zining ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ravishda ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish kabi holatda yuzaga keladi.

Talabalarda kompetentlikni shakllantirishda ularning faoliyati tajribasiga tayaniladi. Aksariyat rivojlangan mamlakatlar mutaxassislari o'qitish nazariyasi yutuqlariga asoslangan ushbu qarashlarga qo'shiladilar. Ma'lum bir ish bilan shug'ullanish uchun o'sha faoliyat turini amalda qo'llab ko'rish kerak. Amaliyotga tayanmasdan biror narsani bajarib bo'lmaydi. Bo'lajak mutaxassisda qandaydir kompetensiyani shakllantirish uchun uni faolligini oshirish kerak.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bo'lajak mutaxassislarning metodik kompetentligini shakllantirishning eng muhim yo'llaridan biri pedagogik jarayonda o'qitishni faollashtiruvchi metod va shakllarini saralash va qo'llash degan xulosaga kelish mumkin. O'qitishni faollashtiruvchi metodlar va shakllar deyilganda, bo'lajak mutaxassislarning auditoriya mashg'ulotlarida faol ijodiy munosabatga kirishishini va ularning auditoriyadan tashqari mustaqil ta'lim olishini rag'batlantiradigan o'quv jarayonini tashkil etish usullari tushuniladi.

O'zbekiston va xorijiy pedagoglar tomonidan amaliyotda talabalarning o'zaro munosabatlarini faollashtiruvchi bir qator ta'lim metodlari ishlab chiqilgan. Turli xil metodlarni saralash, o'rganish va amaliyotga joriy etish, fikrimizcha, talabalarning fan modullarini o'zlashtirishi mobaynida, ularning metodik kompetentligini shakllanishi uchun maqbul sharoit hozirlashi mumkin.

Auditoriya mashg'ulotlarida talabalarni faollikka undovchi metod hamda tamoyillarni qo'llash, ularda o'z bilimlaridan turli vaziyatlarda amalda foydalana olish, refleksiv tarzda o'z-o'zini rivojlantirish va axborotni qidirish, saralash, tanlash, tahlil qilish hamda umumlashtirish kabi bo'lajak kasbiy faoliyatida zarur sifatlarni tarkib topishiga zamin yaratadi.

Faollashtiruvchi metod va usullardan barcha auditoriya mashg'ulotlarida foydalanish mumkin va u

aksariyat hollarda an'anaviy metod va shakllar bilan parallel qo'llaniladi.

O'qish jarayonini tashkil etishda logopedik mashg'ulotlarni modellashtirish, assessment metodi, muammoli vaziyat, ishbilarmonlik o'yinlari, imitatsion o'yinlar, case-study, mashg'ulot ishlanmalarini yozish metodlaridan foydalanildi.

Bo'lajak logopedlarni metodik tayyorlashda logopedik-korreksion jarayonni modellashtirish (logopedik mashg'ulotlarda turli vaziyatlarni tahlil qilish, bunday vaziyatlarda harakatlar usullarini loyihalashtirish, tavsiya qilingan vaziyatlarda harakatlarni ijro etish) olingan bilimlarni tubdan o'zgartirishga, yaxlit holatga keltirishga imkon beradi.

Turli shakldagi logopedik mashg'ulotlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammoli vaziyatlarni tahlil qilish bo'lajak logopedlarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning samarali usullaridan biri hisoblanadi. U bo'lg'usi mutaxassisga muammoni aniqlash, yuzaga kelish omillarini izohlash va uni bartaraf etishning samarali usullarini ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Ushbu jarayonda eng dolzarb bo'lgan muammolar bo'yicha munozaralar o'tkaziladi. Bunday muhokama va munozaralarni o'tkazish bo'lajak logopedlarda muammoli vaziyatlarni ko'rish, bu vaziyatlarga xolis baho bera olish va uni echishning ishonchli usullarini tanlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga bo'lajak logopedlar muammoni (aytaylik biror nutq nuqsonini) bartaraf etishni turli yo'nalishlarda ko'rib chiqadilar va ular orasidan shu vaziyatdagi eng maqbul echim bo'la oladigan usullarni belgilaydilar. Bu ularda nafaqat yangidan-yangi usullar, metodlarni o'zlashtirishni balki, ularni tanlashda, saralashda nimalarga ahamiyat berish lozimligini ham o'rganish imkoniyatini beradi. Shu sababli bo'lajak logopedlarni turli fikrlar va g'oyalarning ichiga olib kirish; ularni qiyosiy tahlil qilish hamda baholashga o'rgatish; o'rganilayotgan vaziyatga bo'lgan sub'ektiv yondashuvni hosil qilish muhim hisoblanadi.

Logopediya yo'nalishi talabalarining metodik kompetentligining shakllanishi quyidagi omillarga asoslanadi:

- bo'lajak logopedlarning ta'lim jarayonida metodik ishga motivatsion jixatdan hozirligi;
- o'quv mashg'ulotlarida bo'lajak logopedlar tomonidan ijodiy faollikning namoyon bo'lishi;
- bo'lajak logopedlarning insonparvar yo'nalganligi;
- bo'lajak logopedlarning metodik faoliyatning subyektivi sifatida ishtirok etish imkoniyati bilan bog'liq bo'ladi. Shunday qilib, biz logopedning metodik kompetentligi uning kasbiy kompetensiyasining muhim tarkibiy qismi ekanligi va uni etarli darajada shakllantirish logoped mutaxassislarni shaxsiy-kasbiy sifatlarini shakllantirishda muhim ko'rsatkich ekanligini ta'kidlashimiz mumkin.

Pedagogik jarayonda bajariladigan harakatlarini rejalashtirish bo'lajak logopedlarda amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qilish usullaridan biri hisoblanadi. Bunday usullar bo'lg'usi mutaxassislarning maqsadga qaratilgan faoliyati yuzasidan, ularning individual qobiliyatlariga monand bilim egallashini taqozo etadi. Ushbu usul mazmunan biror-bir muammoli vaziyatni echishga bo'lajak logopedlarni qiziqtirishni ko'zda tutadi. Yaratilgan pedagogik vaziyatdagi nutq kamchiliklarini bartaraf etish yo'llarini topish uchun talaba shu nutq kamchiligini shaklini, darajasini, simptomatikasini aniqlashtirib olishi, unga ko'ra individual korreksion-logopedik ish dasturini ishlab chiqishi, ish bosqichlari va davrlarini belgilashi talab qilinadi. Boshqacha qilib aytganda, professor-o'qituvchi bitiruvchilarni bo'lg'usi kasbiy faoliyatida ta'sirchan pedagogik metodlarini mustaqil yarata olishlarini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishlari uchun sharoit yaratib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

Сластенин В.А. Профессионализм педагога: акмеологический контекст // Педагогическое образование и наука. – 2002. – № 4. – Б.4–9

Bozorov, O. (2022, April). Possibilities of forming the methodical competence of future teachers-speakers on the basis of interdiscipline integrative approach. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 1-5).

Якубжанова Д.Б. Бўлажак дефектологларда касбий ижодкорликни ривожлантириш технологияси: пед. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс.автореф. – Т., 2017. - 22 б.

Колтакова, Е. В. Проектирование содержания повышения квалификации учителей-логопедов на основе профессиографического подхода [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - М., 2009. - 236.

Яковлева, И. М. Формирование профессиональной компетентности учителя-олигофренопедагога [Текст]: монография / И. М. Яковлева. - М.:Спутник, 2009. - 220 б.